

УДК 37.01:502.4

Рибак С.Б.

викладач-методист

E-mail: yevochkam@ukr.net**Євочка М.Т.**

викладач-спеціаліст

E-mail: yevochkam@ukr.netЕкологічний коледж Львівського національного аграрного університету
м. Львів

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ГРАМОТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ

Rybak S.B.

teacher-methodologist

E-mail: yevochkam@ukr.net**Evochka M.T.**

professional teacher

E-mail: yevochkam@ukr.netEcological College of Lviv National Agrarian University
Lviv

THE FORMATION OF ECOLOGICALLY COMPETENT BEHAVIOUR OF A PERSON IN THE PROTECTED AREAS

Анотація

Вступ. У статті розглянуто проблеми підготовки екологічно грамотної поведінки людини на природоохоронних територіях, обґрунтовано необхідність екологічного виховання населення, висвітлено нові підходи в еколого - освітній екотуристичній діяльності та напрями еколого-освітньої та виховної екотуристичної діяльності в межах природоохоронних територій.

Методи. Розглянуто форми, підходи, що використовуються в еколого - освітній туристичній діяльності, напрями еколого - освітньої та виховної екотуристичної діяльності.

Результати. Екологічне виховання спрямоване на усвідомлення природної феноменальності людини, яка повною мірою відповідає за життя й умови життєдіяльності на Землі.

Перспективи. Екологічне виховання має сформувати екологічну культуру людини, для якої характерні різнобічні, глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне); екологічний стиль мислення, що передбачає відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я; наявність умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому рівні); безпосередня участь у природоохоронній роботі, а також здатність передбачати можливі негативні наслідки природо-перетворювальної діяльності людини.

Ключові слова: екотуризм, екологічне виховання, еколого - освітня екотуристична діяльність, природоохоронні території.

Abstract

Introduction. The article examines problems of training of ecologically competent behavior of a person in the protected areas, the necessity of ecological education of the population, points to new

approaches in environmental education and ecotourism destinations ecological and educational ecotourism activities within protected areas.

Methods. The paper presents the approaches used in ecological and educational tourism activities, directions of ecological - educational activities catolico.

Results. Environmental education is aimed at awareness of natural phenomenality of a person that is fully responsible for the life and living conditions on Earth.

Prospects. Environmental education should form the ecological culture of the person, which is characterized by versatile, in-depth knowledge about the environment (natural and social); the ecological style of thinking that implies a responsible attitude to nature and their health; the availability of skills and experience in solving environmental problems (particularly at the local level); direct involvement in conservation work, as well as the ability to predict possible negative impacts of nature-transforming activities of man.

Keywords: ecotourism, environmental education, environmental education ecotourism activities and conservation areas.

Аннотация

Вступ. В статье рассмотрены проблемы подготовки экологически грамотного поведения человека на природоохранных территориях, обоснована необходимость экологического воспитания населения, освещены новые подходы в эколого – образовательный экотуристической деятельности и направления эколого-образовательной и воспитательной экотуристические деятельности в пределах природоохранных территорий.

Методы. Рассмотрены формы, подходы, которые используются в эколого – образовательной туристической деятельности, направления эколого - образовательной и воспитательной экотуристической деятельности.

Результаты. Экологическое воспитание направлено на осознание природной феноменальности человека, которая в полной мере отвечает за жизнь и условия жизнедеятельности на Земле.

Перспективы. Экологическое воспитание должно сформировать экологическую культуру человека, для которой характерны разносторонние, глубокие знания об окружающей среде (природное и социальное); экологический стиль мышления, что предполагает ответственное отношение к природе и своего здоровья; наличие умений и опыта решения экологических проблем (прежде всего на местном уровне); непосредственное участие в природоохранной работе, а также способность предвидеть возможные негативные последствия природо-преобразовательной деятельности человека.

Ключевые слова: экотуризм, экологическое воспитание, эколого - образовательная экотуристические деятельности, природоохранные территории.

Вступ. Сучасний період становлення України як держави пов'язаний з багатьма проблемами. Одна з них – це турбота про майбутнє дітей, їх освіту, виховання та здоров'я. Економічні негаразди сьогодення не звільняють батьків і педагогів від обов'язку правильного формування молодого покоління, яке змінить нас. Одним із найефективніших виховних засобів, досвід якого перевірений протягом століть, - є спілкування дітей і молоді з природою [1, с.19]. Непомітно для нас Природа не тільки допомагає у спілкуванні батьків з дітьми, але і виховує риси чесної, доброзичливої, працелюбної людини, які так потрібні суспільству.

Ми часто в буденних справах проходимо і не помічаємо тієї краси, яка кличе, манить і тягне до себе. Людина за своє коротке життя не помічає тих змін, що відбуваються у природі, тому і має думку про невичерпність її багатств. Особливо це стосується молодого покоління, яке майже не звертає уваги на ті постулати про охорону довкілля, що викладаються у навчальних закладах.

Охорона природи та раціональне використання мають багато аспектів, але просвітницький – один з найважливіших. Важливою ланкою просвітницької роботи є екологічна пропаганда серед студентів та значної частини населення, які проводять активний відпочинок на природі [2, с.58].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічні передумови полягають у необхідності усвідомлення обмеженості та вразливості природних цінностей. Власне, екологічний підхід потрібний для збереження природних та історико – культурних, матеріальних, духовних цінностей [4, с.56]. Етнологічні передумови виділення гуманістичного ресурсного потенціалу природних ландшафтів полягають у позитивному духовно – моральному, етико – естетичному ефекті, що випливає із взаємодії людини та природи. Наслідком такої взаємопов'язаності природи, етносу та його історії, відповідно, стають ментальні цінності народу, а також існуюча в країні система влади. Одним із шляхів подолання кризового стану людської душі є пізнавальне освоєння національних святинь. Оптимальною формою є екотуризм з його романтичним ставленням до ще відносно збережених природних та історико - культурних територій та об'єктів. Однак слід зазначити, що право на спілкування з заповідною природою та сакральним історичним середовищем мають люди здорової моралі та високого інтелекту [6, с. 16].

Формування і розвиток природоохоронного мислення в сфері туризму пройшло тривалий шлях, починаючи від утилітарного світосприйняття до усвідомлення першочерговості природних законів у існуванні біосфери та розвитку ноосфери. Сучасне суспільство стало перед проблемою гармонійних взаємовідносин з природою та оптимізацією довкілля, єдністю пізнання законів природи і їх використання для загального блага. Вирішення цих проблем можливе за досягнення високого рівня свідомості, культури, освіти та виховання. При цьому розвиток екотуризму, екологічна освіта та виховання сприяють формуванню громадянина, його свідомості, патріотизму та професіоналізму [5, с.49].

Завдяки усвідомленню цих складних і взаємопов'язаних проблем в другій половині ХХ століття в багатьох країнах світу було поставлено питання про екологічну освіту та виховання, як необхідну складову загального процесу навчання та виховання. В Концепції громадського виховання особистості в умовах української державності вказується, що “громадська зрілість передбачає дбайливе ставлення до природи, що є справою як внутрішньодержавною, так і міжнародною [2, с.57]. Це ставлення виявляється в особистій причетності та відповідальності за збереження і примноження природних багатств, вироблення вміння співіснувати з природою, нетерпимості і безкомпромісної боротьбі проти губителів природи, усвідомленні особливостей і основних проблем навколишнього середовища.”

У загальному випадку елементи формальної еколого-освітньої та виховної діяльності присутні в навчальних закладах всіх рівнів. Так зокрема в межах державної освіти розрізняють дошкільну, шкільну та позашкільну форми екологічної освіти та виховання. Перші дві форми чітко визначені і здійснюються за конкретними навчально-виховними програмами, які враховують принцип послідовності і перманентності педагогічного процесу. Цілеспрямована екологізація освіти нині широко здійснюється у середніх загальноосвітніх, спеціальних та вищих навчальних закладах. Окремим її напрямком є підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців для різних галузей економіки, освіти, культури, що також передбачає набуття нових екологічних знань і формування сталої екологічної культури природокористування. Доповненням до попередніх видів формальної освіти є позашкільна екологічна освіта й виховання, що нині є дуже різноманітною [8, с. 350].

Останнім часом державні природоохоронні установи та організації також активно переймаються проблемами екологічної освіти та виховання населення. До них насамперед відносяться такі установи, як національні природні парки, біосферні заповідники, природні заповідники, ландшафтні парки, природничі музеї тощо. Такі організації є місцем інтеграції формальної і неформальної екологічної освіти. Їх особливість полягає в тому, що в них відбувається поєднання теоретичних та практичних

аспектів наукових досліджень і пропаганди екологізації виробництва, освіти, виховання. В них сконцентровані наукові й педагогічні кадри, існують відповідні інформаційні бази, здійснюється екологічний моніторинг за станом природного середовища, є можливості для створення природничих музеїв, колекцій, бібліотек тощо [2, с.57].

Усі природоохоронні об'єкти є базою для проведення еколого-освітніх та виховних заходів. При цьому такі природоохоронні об'єкти, як національні природні парки, біосферні заповідники, природні заповідники, регіональні ландшафтні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, зоопарки й ботанічні сади повинні мати відповідні структури, що здійснюють еколого-освітню і виховну діяльність [2, с.58]. Інші категорії об'єктів природно-заповідного фонду хоч і не мають таких спеціалістів, але можуть використовуватися для здійснення еколого-освітньої та виховної діяльності передусім засобами екотуризму.

Сучасний ландшафт поряд з природними елементами поєднує історико – культурні, включаючи людину та сліди її життєдіяльності (городища, кургани, ділянки істричного культурного шару тощо). У ландшафті закарбувалася пам'ять про минуле, у ньому живі добро, мораль, інтелект. Якщо природа є основою матеріального життя людини, то культура, історія народу створюють засади його духовного життя. Тому матеріальне і духовне життя людини, як живої істоти і соціуму, невіддільні, їх не можна відокремити [1, с. 22].

Мета. Метою еколого-освітньої та виховної діяльності об'єктів природно-заповідного фонду України як основного територіального базису екотуризму є формування нових гармонійних і довготривалих етичних стосунків людини з природним середовищем, сприяння сталому розвитку суспільства та природи, формування екологічної свідомості та екологічної культури всіх верств населення, виховання розуміння сучасних екологічних та природоохоронних проблем та сприяння вирішенню їх на регіональному та державному рівнях, підтримка природно-природоохоронної справи широкими верствами населення як необхідної умови виконання ними своїх природоохоронних функцій [2, с. 62].

Завдання еколого-освітньої та виховної діяльності засобами екотуризму в межах природоохоронних територій полягає у цілеспрямованому освітньо-виховному впливі на всі верстви населення для забезпечення принципу безперервності екологічної освіти та виховання [2, с. 62].

Специфічною особливістю еколого-освітньої та виховної діяльності засобами екотуризму є гармонізація взаємовідносин людини і природного середовища, живого і неживого не через абстрактні поняття, а через живе сприйняття навколишнього світу в процесі екотуристської подорожі чи екскурсії в певному конкретному місці.

Методологія. В еколого-освітній екотуристській діяльності використовують такі підходи, як формування сучасних екологічних знань, формування нового ставлення до природи, формування нових екологічних стратегій та технологій взаємодії з природою. Важливим також є формування розуміння закономірностей розвитку екосистем та впливу на них діяльності соціуму, а також розвиток особистої відповідальності за стан довкілля. Невід'ємним завданням є виховання національної свідомості через відродження традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям.

Напрямок еколого-освітньої та виховної екотуристської діяльності в межах природоохоронних територій дуже різноманітні. Насамперед, це широкий спектр інформаційної діяльності спрямованої на поширення інформації про певні природоохоронні території, об'єкти, їх цінність та особливості тощо [2, с. 63].

Тематика освітньо-виховних екотуристських заходів розробляється з метою висвітлення історії розвитку геологічних, географічних рис регіону, його флори та фауни,

археологічних об'єктів, етнографічних особливостей, на усвідомлення природних та історико-культурних цінностей місцевого, загальнодержавного і міжнародного рівня, поглиблення знань про природні процеси й явища, види рослин і тварин, їх угруповання та екосистеми. Важливим також є інформування населення про законодавчі акти в галузі екотуризму, охорони природи та природоохоронної справи.

Питання екологічного виховання поки не сприймаються більшістю людей як особисті, що перехреснюються безпосередньо з життєвим шляхом окремої людини, і часто навіть визначають її долю. Причиною цього є, перш за все, відсутність елементарної культури у вихователів. Переконання людей формуються з дитинства. Одним з базових моральних завдань, що стоять перед викладачами всіх рівнів, є виховання любові студентів до Вітчизни, та, як наслідок, бережливого ставлення до рідної природи. Сприйняття природи допомагає розвивати такі якості людини як життєрадісність, емоційність, чуйність та поважливе ставлення до всього живого.

Результати. Шлях до високої культури лежить через екологічну освіту, яка сьогодні стала необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Екологічне виховання й інформування населення, підготовка висококваліфікованих фахівців названі у програмних документах найвизначнішого форуму ХХ ст. у Ріо-де-Жанейро (1992), присвяченого навколишньому середовищу і сталому розвитку, одним з найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку всіх країн світу.

Висновки. Нашою одвічною домівкою був, є і буде рідний край, наша мила Україна. Багатостраждальна, але благословення земля українська не втратила остаточно своєї чарівності, ще багата вона скарбами і неповторними дарами природи. І наш святий обов'язок зберегти їх від безжалісного і бездумного знищення. Тому екологічна освіта як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, має спрямовуватися на формування екологічної культури як системи національного і громадського виховання всіх верств населення України. Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури на основі критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства та природи, має стати одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально – економічних проблем сучасної України [1, с. 23].

Список використаних джерел

1. Гетьман В.І Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси.[Текст] – Тернопіль: книга – Богдан, 2010. – 136 с.
2. Дмитрук О.Ю., Дмитрук С.В. Екотуризм[Текст]: посібник. – К.: Альтерпрес, 2009.– 358 с.:
3. Кравченко С. А. Психологічні особливості розвитку екологічного мислення у студентів[Текст]: Автореф. дис. канд. псих. наук. – К., 1996.
4. Мальська М.П. Організація туристичного обслуговування: підручник [Текст] / М.П. Мальська, В.В. Худо, Ю.С. Занько. – К.: Знання, 2011. – 275 с.
5. Устименко Л.М. Основи туризмознавства [Текст]: посібник. – 2-е вид. К.: - Альтерпрес, 2011. – 345 с.
6. Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму[Текст]: монографія. 2013 – 368 с.
7. Фоменко Н. Рекреаційні ресурси та курортологія[Текст]/ Н. Фоменко. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 32 с.
8. Федоренко О.І., Бондар О.І., Кудін А. В. Основи екології[Текст]: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 543 с.

References

1. V. Hetman *Ukrainian Carpathians. Landshaftno_rekreaciini resursi.* [And The Ukrainian Carpathians. Landscape and recreational resources]. – Ternopil: Educational book – Bogdan.

-
2. Dmitruk O. Yu., Dmitruk Sec.In. *Ekoturizm* [Ecotourism: a Training manual]. – K.: Alterpress, 2009.– 358 c.:
  3. Kravchenko S. A. *Psihologichni osoblivosti rozvytku ekologichnogo mislennya u studentiv* [Psychological features of development of ecological thinking in students: Avtoref. dis. candidate. Crazy].Sciences. – Kiev
  4. Malska M. P.*Organizaciya turistichnogo obslugovuvannya_ pidruchnik*[Organization of tourist services: a textbook] / M. P. Malska, Hudo, V. V., Y. S. Zanko. – Kiev, Knowledge.
  5. Ustimenko L. M. *Osnovi turizmoznavstva* [Fundamentals of tourism : manual]. – 2nd ed. Kiev, Alterpres.
  6. *Turizmologiya_ konceptualni zasadi teorii turizmu* [Theory of tourism: the conceptual foundations of the theory of tourism: monograph].
  7. Fomenko N. *Rekreacii niresursi ta kurortologiya* [Recreational resources and balneology] / N. Fomenko. - K.: Center educational literature.
  8. Fedorenko A. I., Bondar A. I., Kudin, A. V. *Osnovi ekologii* [Fundamentals of ecology]: Textbook. – K.: Knowledge.